

•
ANALELE ȘTIINȚIFICE
ALE
UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA”
DIN IAȘI
(SERIE NOUĂ)

ISTORIE

TOM LXXI
2025

Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Nelu Zugravu (Iași), Neculai Bolohan (Iași), Alexandru-Florin Platon (Iași), Petronel Zahariuc (Iași), Ștefan S. Gorovei (Iași), Maria Magdalena Székely (Iași), Cristian Ploscaru (Iași), Claudiu Topor (Iași), Gabriel Leanca (Iași), Gheorghe Iacob (Iași), Ovidiu Buruiană (Iași), Victor Spinei, membru al Academiei Române (Iași), Ioan Aurel Pop, președintele Academiei Române (Cluj-Napoca), Ovidiu Cristea (București), Rudolf Dinu (București), Antal Lukács (București), Ion Eremia (Chișinău), Ion Varta (Chișinău), Dennis Deletant (Londra), Carol Iancu (Montpellier), Hans-Christian Maner (Mainz).

COMITETUL DE REDACȚIE:

Laurențiu Rădvan (redactor șef),
Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, Ionuț Nistor, Adrian-Bogdan Ceobanu,
Adrian Vițalari (secretar de redacție),
Mihai-Bogdan Atanasiu (secretar de redacție).

Responsabilitatea pentru opiniile exprimate în textele publicate revine în exclusivitate autorilor.

Manuscrisele, cărțile și revistele propuse pentru schimb,
ca și orice corespondență se vor trimite redacției:

Laurențiu Rădvan

Facultatea de Istorie
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
B-dul Carol I 11,
700506, Iași, România
Tel.: 40-(0)232-20.12.74
e-mail: radvan@uaic.ro

ISSN 1221-843X
eISSN 2821-4617
Printed in Romania

CUPRINS

Andi Mihalache, <i>Seninul întortocheat al cerului: cromatică, istorie și cultură (I)</i>	7
Daniel Mirea, <i>Datarea a patru documente din timpul lui Sigismund de Luxemburg și al lui Vlad Dracul</i>	47
Alexandru Simon, Petru Aron, Iancu de Hunedoara și Mehmed al II-lea în ajunul bătăliei de la Belgrad: informații dintr-un „raport venețian de sinteză” de la sfârșitul lunii aprilie 1456	73
Livia-Ioana Potop, <i>Instrumente notariale din Transilvania medievală: considerații privind păstrarea și transmiterea unor surse arhivistice mai puțin obișnuite</i>	91
Mihai Covaliu, <i>Între diplomație și primejdie. O misiune moldovenească la Veneția (1505-1506)</i>	101
Andrei Constantin Sălăvăstru, <i>Rebels for the faith: The Sorbonne's seditious propaganda during the French Wars of Religion</i>	113
Gheorghe Lazăr, <i>Despre logofeții de taină ai Cancelariei Țării Românești. Studiu de caz: Iane Dâmboviceanu</i>	129
Elena Bedreag, <i>Înrudiri, cheltuieli și alte „mărunțușuri” în câteva documente patrimoniale din veacul al XVIII-lea</i>	157
Iulian Moga, <i>Saint Xenia's Feigned Foolishness</i>	179
Alexandru Gorea, <i>Focul din 1784 și reconfigurarea centrului puterii domnești la Iași</i>	191

Laurențiu Rădvan, <i>Considerații cu privire la un plan rusesc al Focșanilor (1828)</i>	211
Simion-Alexandru Gavriș, <i>Centralism și autonomie locală în legislația administrativă a guvernării Lascăr Catargiu (1871-1876)</i>	225
Simion Câlția, <i>Reglementarea prețului pâinii în București (sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea)</i>	237
Tamara Botez, <i>„Monarhia de rol” și portul popular ca formă de legitimare în România (sfârșitul sec. XIX – începutul sec. XX)</i>	259
Ciprian-Lucrețius Suciu, Florin Marinescu, <i>Duhovnici români la Sfântul Munte Athos: superiorul Antipa Dinescu</i>	275
Claudiu-Lucian Topor, <i>România în vecinătatea războiului: chestiunea înarmărilor între 1914 și 1916</i>	287
Ana-Maria-Ioana Lupășteanu, <i>Război și propagandă în Bucovina austriacă. Misiunea lui Nathan Eidinger la București (1915)</i>	309

Bianca Șendrea, <i>Structura mării proprietăți și agricultura din Transilvania după reforma agrară din 1921</i>	319
Ionel Doctoru, <i>Sediul Legației române de la Paris (1922-1930). Între aspirații și realitate</i>	333
Bogdan-Alexandru Schipor, <i>Dragoș Cotlarciuc, an (almost) unknown expert on Baltic Region at the Romanian Ministry of Foreign Affairs, 1938-1939</i>	343
Árpád Hornyák, <i>Depiction of Hungarians in 20th century Serbian history textbooks</i>	353
Geanina-Ancuța Costăș, <i>Relații culturale româno-britanice: o analiză a programului de schimburi culturale (1963-1965)</i>	369
Iana Balan, <i>Imperative politice, schimburi culturale și strategii universitare. Lectori ieșeni de limba română la Universitățile din Polonia în anii 1967-1989</i>	381
Lucica Iorga, Lucian Leuștean, <i>Tribulații în cadrul lagărului socialist: întâlnirea de la Ialta (2 august 1971), cu România personaj principal în absența (un document și câteva considerații)</i>	409
Victor Rizescu, <i>Marxism și naționalism, continuitate și ruptură. Două teme de sociologie istorică în patru etape ale istoriei românești</i>	437

<i>Recenzii și note bibliografice</i>	449
Duane W. Roller, <i>Imperiul Mării Negre. Gloria și decăderea lumii lui Mitridate cel Mare</i>, trad. Sergiu-Adrian Adam, București, Editura Humanitas, 2025, 372 p. (Alex-Marian Cornea); Martyn Rady, <i>Habsburgii. Ambiția de a stăpâni lumea</i>, traducere din limba engleză de Lia Decei, prefată de Matei Cazacu, București, Editura Corint, 2023, 585 p. (Ana-Maria-Ioana Lupășteanu); Avram Iancu – un om între oameni. <i>Lucrările Conferinței Internaționale: Avram Iancu – 200 de ani de la naștere: omul, contemporanii, epoca</i>, Deva, 9-10 mai 2024, coord. Ioan Bolovan, Ioan Sebastian Bara, Cluj-Napoca, Editura Academiei Române, Centrul de Studii Transilvane, 2024, 713 p. (Constantin Ciobanu); Pierre-Antoine Dessaux: <i>Vermicelles et coquillettes. Histoire d'une industrie alimentaire française</i>, Tours, Presses Universitaires François-Rabelais, 2023, 308 p. (Simion Călția); Carmen-Sorina Rîjnoveanu (coord.), <i>The wars of independence, diplomacy and society. New perspectives and approaches on the Great Eastern Crisis 1875-1878. Războaiele de independență, diplomație și societate. Noi perspective și abordări privind Marea Criză Orientală 1875-1878</i>, București, Editura Militară, 2023, 284 p. (Maria Cerniș); <i>Relații politice și militare româno-otomane-turce 1878-1989: documente</i>, volumul I, 1878-1938 = <i>Romanian-Ottoman-Turkish Political and Military Relations 1878-1989: documents</i>, volume I, 1878-1938, coord. Carmen-Sorina Rîjnoveanu, responsabil de vol. Manuel Stănescu, București, Editura Militară, 2023, 559 p. (Andrei Grigoraș); Eduard Andrei, Laurențiu Vlad, <i>Două istorii ale participării României la Expoziția Universală de la New York (1939-1940)</i>, Târgoviște, Cetatea de scaun, 2024, 281 p. (Mădălin Anghel); Constantin Hlihor, <i>Cu mâinile altora: România și războaiele prin intermediari în Africa (1970-1985)</i>, București, Corint, 2025, 364 p. (Teodor-Petru Bărgăoanu).	
<i>Abrevieri</i>	473

Focul din 1784 și reconfigurarea centrului puterii domnești la Iași

Abstract: This study examines the consequences of the devastating fire that broke out in December 1784, which completely affected the Princely Court of Iași and brought an end to its medieval configuration. The research focuses on how this critical event influenced the physical arrangements used for the exercise of princely authority, analyzing the immediate reactions of the community and the princely administration, the provisional solutions adopted after the crisis, and the establishment of temporary residences for the rulers of Moldavia. Particular attention is given to the period 1795-1804, when the princely administration became the owner of houses purchased from Costache Ghica. The interpretation of historical sources highlights several aspects of this interval: the exact date of the sale of those houses, their use as official residences of the princes until the reconstruction of the new princely palace by Alexandru Moruzi, and the temporary use of the Church of Saint Spiridon as a princely church. By bringing together these documentary data and observations, the study provides a perspective on the impact and consequences of the 1784 fire on the physical presence and functioning of princely authority in Moldavia at the end of the eighteenth century.

Keywords: Iași; Moldavia; Princely residence; urban fire; Saint Spiridon Church.

Cataclismele, fie ele naturale sau rezultat al acțiunii umane, reprezintă momente de ruptură în viața oricărei comunități, marcând, în anumite cazuri, finalul unui ciclu istoric și începutul altuia¹. Studiarea lor este importantă pentru înțelegerea tuturor coordonatelor care au trasat evoluția în timp a așezărilor umane, a formelor de organizare politică și a mecanismelor de coeziune socială sau control².

* Doctorand, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași; gorea.alexandru98@yahoo.com.

¹ Geoffrey Parker, *Global Crisis. War, Climate Change&Catastrophe in The Seventeenth Century*, Yale University Press, 2013.

² Despre raportul dintre puterea centrală și orașe, Andrzej Wyrobisz, *Power and Towns in the Polish Gentry Commonwealth: The Polish-Lithuanian State in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, în „Theory and Society”, 18 (1989), p. 611-630; Laurențiu Rădvan, *Domni și orașe din Țara Românească în Evul Mediu. Raporturi de putere (unele aspecte privind „orașele noi)*, în *Ideologii politice și reprezentări ale puterii în Europa*. Studii reunite de Alexandru-Florin Platon, Bogdan-Petru Maleon, Liviu Pilat, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009, p. 229-245,

În cazul mediului urban, aceste evenimente oferă oportunități analitice deosebite: ele scot la iveală fragilitățile ascunse ale unei organizări spațiale și instituționale aparent stabile, generează reacții administrative, tehnice și trăiri afective³, stimulând, în anumite situații, adoptarea unor schimbări semnificative ce pot duce la reconfigurarea peisajului urban, prin impunerea unor reglementări clare de construcție, de organizare a spațiului public și privat, de gestionare a resurselor urbane și de protecție împotriva riscurilor⁴.

Lucrarea de față este dedicată unui astfel de eveniment nefast din istoria curții domnești de la Iași: incendiul izbucnit în iarna anului 1784, soldat cu distrugerea palatului domnului, al doamnei, al Bisericii Domnești, practic a întregului ansamblu al curții, așa cum se configurase acesta în perioada medievală târzie. Alegerea subiectului a fost inspirată de o direcție de cercetare care s-a conturat în ultimele decenii în istoriografia internațională, cu importante studii de caz și în spațiul românesc⁵, dedicată exclusiv studierii impactului pe care focul îl are asupra zonelor urbane. Această direcție de cercetare, *urban fire history*, a dus la apariția unor cercetări valoroase, care analizează impactul incendiilor nu doar ca fenomene distructive, ci și ca momente ce potențează reconfigurarea urbană și modernizarea orașelor⁶. În același timp, modul în care orașele răspund unor asemenea perturbări spune foarte multe despre resursele lor interne, materiale și umane, precum și despre viziunea elitelor asupra ordinii urbane.

Fenomenele distructive trebuie înțelese nu doar din perspectiva impactului pe care îl generează pe termen scurt, ci și a efectelor pe termen lung, care pot pune în lumină disfuncționalități administrative și genera premisele unor transformări semnificative pe plan social, politic și urbanistic. Aceste crize pot impulsiona reforme instituționale, care duc la adoptarea unor politici urbane noi, menite să consolideze ordinea și să adapteze orașul la noile realități⁷.

Cercetările recente nu mai tratează focul doar ca un episod de criză, ci deplasează accentul asupra schimbărilor pe care evenimentul nefericit îl produce la nivelul ordinii politice și urbane. De asemenea, incendiile care afectează reședințele princiare sau regale dobândesc, în lumina acestor cercetări, o

respectiv *Considerations on the Townspeople' Attitudes and Reactions to the Central Power: the Case of the Romanian Principalities*, în *HU*, XXI (2013), p. 235-244.

³ Bill Luckin, *Accidents, Disasters and Cities*, în „Urban History”, 20/2 (1993) p. 178-181.

⁴ Dirk Schubert, *The Great Fire of Hamburg, 1842. From Catastrophe to Reform*, în *Flammable Cities. Urban Conflagration and the Making of the Modern World*, ed. by Greg Bankoff, Uwe Lübken and Jordan Sand, The University of Wisconsin Press, 2012, p. 212-234; Shane Ewen, *Fighting Fires. Creating The British Fire Service, 1800-1978*, Palgrave Macmillan, 2010.

⁵ Marian Juncanariu, *Marele incendiu din 1827 și consecințele pe care le-a avut asupra orașului Iași*, în *HU*, XXVI (2018), p. 47-65; Dan Dumitru Iacob, *Incendiul din Iași, din 25 iunie 1833*, în *HU*, XXVI (2018), p. 67-96.

⁶ Stephen J. Pyne, *Fire. A Brief History*, Second Edition, NewSouth Publishing, p. 102-120.

⁷ Marc David Baer, *The Great Fire of 1660 and the Islamisation of Christian and Jewish Space in Istanbul*, în „International Journal of Middle East Studies”, 36, 2 (2004), p. 160-181.

însemnătate aparte, întrucât ating nu doar infrastructura materială a puterii, ci și reprezentările autorității și legitimității⁸.

Pe acest fundal, studiarea incendiului izbucnit la Iași în iarna anului 1784 capătă o relevanță deosebită, întrucât curtea domnească, așa cum fusese ea configurată până în secolul al XVIII-lea, încetează să mai existe ca atare. Deși, după cum se va vedea în rândurile următoare, s-a încercat o refacere a întregului ansamblu, la începutul secolului al XIX-lea noul palat construit de Alexandru Moruzi nu a mai urmat logica tradițională a reședinței domnești, ci a propus o altă formulă arhitecturală, influențată de modele moderne⁹.

Din perspectiva istoriografiei recente asupra incendiilor urbane, Iașul oferă un studiu de caz valoros, plasat la intersecția mai multor teme majore: gestionarea catastrofei, reorganizarea spațiului central al orașului și capacitatea de reacție a domnilor.

Din perspectivă urbanistică, arderea curții a creat, temporar, un gol în structura orașului, întrucât a dus la dispariția centrului fizic de putere, a locului de întâlnire dintre autoritatea centrală și populație, în fapt, a nucleului de exercitare a gesturilor puterii, unde aveau loc audiențele, judecățile, procesiunile religioase, întrunirile boierilor, ceremoniile¹⁰. Incendiul a rupt această continuitate, lăsând în urmă o configurație instabilă, care, deși a cunoscut o serie de tentative de redefinire, nu și-a recăpătat, decât târziu, coerența anterioară.

Izbucnirea incendiului. Posibile cauze și reacția comunității

Spre deosebire de marile incendii care au marcat destinul orașului Iași în veacul al XIX-lea, pentru care s-au păstrat diverse categorii de izvoare istorice, inclusiv relatări în presa vremii, precum și măsuri de protecție codificate în acte cu caracter legislativ¹¹, incendiul din anul 1784, la fel ca multe focuri anterioare, este mult mai puțin documentat, informațiile disponibile fiind fragmentare și limitate în detaliile pe care le oferă despre eveniment.

În absența unor documente oficiale, care să consemneze cauzele izbucnirii focului, ori măsurile întreprinse de autorități imediat după incendiu, date despre acest episod provin dintr-o categorie aparte de surse: însemnările pe carte, izvoare subiective, dar deosebit de valoroase prin perspectiva personală și detaliile de

⁸ Ralph Hermanns, *The Royal Palace of Stockholm*, Bonnier, 1978, p. 67; Kristoffer Neville, *Nicodemus Tessin the Elder. Architecture in Sweden in the Age of Greatness*, subcapitolul *Tessin the Elder and Younger: Architectural Continuities*, Brelups, 2009, p. 212-221.

⁹ Voica Maria Pușcașu, *Palatul Culturii din Iași. Istorie, arheologie și restaurare. Observații de parament și rezultate ale cercetărilor arheologice preventive efectuate la edificiul Palatului Culturii din Iași în etapa octombrie 2008-ianuarie 2009*, în *CI*, XXXVII (2018), p.141-196 și eadem, *Palatul Culturii din Iași. Studiu istoric*, în *IN* (2018), p. 7-26; Laurențiu Rădvan, Mihai Anatolii Ciobanu, *1807, un an și trei planuri pentru Iași*, în *AIIX*, 56 (2019), p. 247-273.

¹⁰ Eduard Andrei Rusu, *Muzica și puterea politică în Moldova și Țara Românească, secolele al XV-lea, al XVIII-lea*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2020.

¹¹ Dan Dumitru Iacob, *op. cit.*, p. 81.

context pe care le oferă¹². Patru astfel de însemnări se regăsesc în paginile celui de-al doilea *Corpus* editat de Ioan Caproșu și Elena Chiaburu¹³ și oferă o serie de informații relevante, ce pot fi valorificate atât pentru înțelegerea cauzelor care au generat dezastrul, cât și pentru a înțelege impactul evenimentului asupra mentalului colectiv.

Una dintre ele sugerează o cauză concretă a dezastrului – „din ietacu lui măriia sa vodă” – indicând posibilitatea unui accident petrecut în spațiul privat al curții domnești, în timp ce alta precizează că focul „s-au aprinsu întâi dinspre harim”¹⁴, ceea ce susține ipoteza unei izbucniri a focului în zona reședinței doamnei. Toate cele patru însemnări plasează evenimentul în jurul datei de 21-22 decembrie 1784, în timpul domniei lui Alexandru Constantin Mavrocordat, și menționează ora aproximativă a incendiului „la cinci ceasuri”, detalii care denotă nu doar memoria vie a unui eveniment dramatic, ci și dorința de a-l înregistra cu precizie, ca pe un reper istoric.

Importante sunt însă și sensurile pe care autorii le atribuie evenimentului, interpretând incendiul ca pe un moment de cotitură politică și morală: în urma focului, domnul este mazilit, curtea este cuprinsă de tulburare și suferință, iar boierii deplâng pierderea unui conducător „milostiv și bun”¹⁵. Din această perspectivă, focul din 1784 pare a fi perceput ca o formă de manifestare a voinței divine sau a instabilității ordinii lumești, în acord cu o paradigmă de gândire premodernă, în care evenimentele neobișnuite sau cataclismice erau frecvent interpretate ca avertismente sau pedepse providențiale¹⁶.

¹² Mai multe studii și volume au reflectat, în timp, importanța acestor izvoare istorice: Nicolae Iorga, *Istoria țerii prin cei mici*, în *RI*, VII, 1-3 (1921), p. 27-62; Ilie Corfus, *Însemnări de demult*, Iași, Editura Junimea, 1975; Mihaela Gheorghiu, *Din istoria timpului liber. Însemnări pe cărți în veacul al XVII-lea*, în „Xenopoliana”, X (2002), p. 41-52; Olimpia Mitric, *Cartea românească veche în județul Suceava. Catalog*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, 2005; Anca Daniela Huț, *Protecția spirituală a cărții vechi din Țara Hațegului*, în „Terra Sebus”, 3, (2011), p. 369-378; Otilia Urs, *Blesteme în cărțile vechi*, în „Caietele Sextil Pușcariu II. Actele Conferinței Internaționale „Zilele Sextil Pușcariu”, 2015, p. 458-480; Ștefan S. Gorovei, *Un tezaur de informații și valorificarea sa: însemnările pe cărți*, în *SMIM*, XXXIV (2016), p. 105-156; Costin Clit, *Însemnări de pe cărțile din Biblioteca Mănăstirii Neamțului*, în „Prutul”, VIII (XVII), Nr. 1 (61) (2018) p. 167-200.

¹³ *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei*, vol. II (1751-1795), editat de Ioan Caproșu și Elena Chiaburu, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2008, p. 399-400.

¹⁴ *Ibidem*, p. 399.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Jean Delumeau, *Frica în Occident (secolele XIV-XVII). O cetate asediată*, vol. I, Traducere din limba franceză de Modest Morariu, București, Editura Meridiane, 1996; Paul Cernovodeanu, Paul Binder, *Cavalerii Apocalipsului. Calamitățile naturale din trecutul României (până la 1800)*, București, Editura Silex, 1993; Richard K. Emmerson, Bernard McGinn, *The Apocalypse in The Middle Ages*, Cornell University Press, 1992; Alexandra Walsham, *Providence in Early Modern England*, Oxford University Press, 1996, p. 116-156; William E. Burns, *An Age of Wonders. Prodiges, Politics and Providence in England 1657-1727*, Manchester University Press, 2002; Mihai Georgiță, *Fenomene cerești insolite și sensibilitate barocă în arealul carpatic*, în „Revista Bistriței”, XXII (2008), p. 283-299; Maria Magdalena Székely, Ștefan S. Gorovei, *Semne și minuni pentru Ștefan cel Mare. Note de mentalitate medievală*, în *De potestate. Semne și expresii ale puterii în Evul*

Revenind la posibilele cauze ale catastrofei petrecute în decembrie 1784, sursele sugerează că focul a izbucnit în interiorul curții domnești, cu precădere în cele două spații menționate anterior: iatacul domnului și haremul, adică în casa doamnei. Termenul „iatac” desemnează dormitorul și camerele private ale domnului, numite de Ioan Neculce „casele dinlontru”¹⁷, accesibile doar unui cerc restrâns de apropiați și slujitori de încredere¹⁸. În ceea ce privește haremul, „casele despre doamna”¹⁹, acesta constituia un alt sector al curții, unde activitățile zilnice implicau utilizarea focului: „Doamna încă are obicei de a face masă giupâneasilor; acolo iaste zvoritor vornecul Doamnii și cu alții ce sântu din partea haremului”²⁰. Proximitatea acestor spații, asociată cu materiale ușor inflamabile, creează un cadru propice pentru izbucnirea și propagarea rapidă a incendiului. Astfel, deși sursele nu permit o localizare exactă, atât iatacul, cât și haremul, reprezintă zone probabile de origine a focului.

Incendiul a rămas în memoria colectivă timp îndelungat, de vreme ce, la 75 de ani de la eveniment, Manolachi Drăghici²¹ evocă, în a sa *Istorie a Moldovei*, evenimentul sub semnul căruia a fost situat începutul domniei lui Alexandru Mavrocordat²².

Impactul incendiului, reacțiile domniei și reședințele temporare

Consecința cea mai vizibilă a focului este reprezentată de pierderile materiale de mari proporții. Odată cu dispariția întregului ansamblu arhitectural care adăpostea instituțiile de conducere ale țării, spații de locuire, de judecată, de reprezentare a puterii și de ceremonial²³, este afectată întreaga structură administrativă și chiar percepția publică asupra domniei. Se pierdea, astfel, centrul de exercitare politică al Moldovei și, cel puțin temporar, dispărea un reper al autorității. Dimitrie Cantemir ne spune că „limba cea mai curată este în mijlocul

Mediu românesc. Studii și articole de Dumitru Nastase, Ștefan S. Gorovei, Benoît Joudiou, Sorin Iftimi, Maria Magdalena Székely, Petronel Zahariuc și o notă de Petre Ș. Năsturel, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2006, p. 481-499.

¹⁷ „Și eșind Grigorie-vodă den Divan, au intrat în casele dinlontru denpreună cu capegi-bașe, turcul. Și acolo s-au împreonat și boierii cei mari cu turcul, mulțămind împărăției” (Ioan Neculce, *Opere. Letopiseșul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*, ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, București, Editura Minerva, 1982, p. 724).

¹⁸ *Ibidem*, p. 498-499.

¹⁹ *Cronica anonimă a Moldovei 1661-1729 (Pseudo-Amiras)*, studiu și ediție critică de Dan Simonescu, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, p. 79

²⁰ *Literatura română de ceremonial. Condica lui Gheorgachi, 1762*, studiu și text de Dan Simionescu, București, Fundația „Regele Carol I”, 1939, p. 283, (în continuare: *Condica lui Gheorgachi*).

²¹ A. Pippidi, *Un cronicar întârziat: Manolachi Drăghici*, în „Studii”, XX, 1 (1967), p. 99-121.

²² Postelnic Manolachi Drăghici, *Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani până în zilele noastre*, ediție, introducere și note de Andrei Pippidi, București, Editura Academiei Române, 2017, p. 179.

²³ O descriere detaliată în Laurențiu Rădvan, Mihai Anatolie Ciobanu, *Cum arăta Curtea Domnească din Iași. Informații inedite din surse cartografice*, în *SMIM*, XXXVII (2019), p. 195-234.

Moldovei, împrejurul Iașilor, pentru că locuitorii acestui ținut, din cauza prezenței continue a curții domnești, sunt mai șlefuiți decât toți ceilalți²⁴”.

Așadar, curtea era expresia materială a suveranității și autorității politice. În acest context, pierderea sa nu semnifică doar distrugerea unui ansamblu de clădiri, ci și dezintegrarea temporară a unui sistem de exprimare a puterii, care nu se manifestă doar prin emiterea de hrisoave domnești, ci și prin pregătirea și alegerea atentă a unor spații speciale, ritualuri repetate și reprezentări vizibile ale ierarhiei, într-un spectacol al puterii²⁵. Ceremonii de Crăciun, de Anul Nou și Bobotează, rituri de trecere, toate au nevoie de un cadru special de desfășurare²⁶. Or, incendiul elimină acest cadru.

Care sunt, în contextul dat, reacțiile domniei? Prima măsură adoptată este cea firească, a identificării unei reședințe temporare, care să permită locuirea familiei domnești și exercitarea majorității activităților specifice curții, mai ales că la conducerea țării venea un nou domn. Postelnicul Manolachi Drăghici prezintă această situație:

„Viind Alexandru Moruz cu a doua domnie au tras la casile logofătului Alecu Mavrocordat, în Mahalaua Sărăriei de Sus, că acolo se statornicise Curtea domnească de când arsesse Curțile cele mari ale statului, la Firariu, și de 30 ani aproape rămase pustii dărâmate, iar după puțină vreme cumpărând stăpânirea casăle ce să ziceau a vistiernicului Balș, în dosul Sfântului Spiridon, pentru curte, s-au mutat Moruz întrînsele și au domnit acolo până la mazălie, unde ei au făcut zidul dimpregiur a ogrăzii și poarta cu marca cea domnească”²⁷.

Informațiile notate de Manolachi Drăghici au fost preluate și de N. A. Bogdan, care, în monografia dedicată Iașilor, reiterează ideea, dovedită ulterior eronată, că toți domnii Moldovei, începând cu anul 1785, ar fi avut reședința oficială în casa lui Alecu Mavrocordat, din mahalaua Sărăriei²⁸. Această perspectivă, deși adesea întâlnită în literatura mai veche, a fost contrazisă de cercetările istorice ulterioare. Astfel, Ioan Caproșu și Dan Bădăraș, pe baza unei analize critice a

²⁴ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, traducere după originalul latin de Gh. Guțu, Introducere de Maria Holban, comentariu istoric de Nicolae Stoicescu, București, Editura Academiei, 1973, p. 365.

²⁵ Vezi vol. *Spectacolul public între tradiție și modernitate*, coord. Constanța Vintilă-Ghițulescu și Mária Pakucs Willcocks, București, Institutul Cultural Român, 2007.

²⁶ Pentru a da doar un singur exemplu, privitor la ritul și ritualul înmormântării, Dimitrie Cantemir, în afara paginilor dedicate înhumărilor domnești, consemnează obiceiurile curții domnești la înmormântarea boierilor: „când moare un boier, domnul cu tot cortegiul curții însoțește de obicei sicriul, iar dacă acela a fost unul dintre boierii cei mari, semnul slujbei lui este purtat înaintea sicriului până la mormânt, iar apoi este așezat în spătarie sau în divan. Dar scaunul sau locul lui trebuie să rămână liber timp de trei zile.” (*Descrierea Moldovei*, ed. cit., p. 337); Sorin Iftimi, *Ceremoniile Curții domnești. La Crăciun, Anul Nou și Bobotează (secolele XVII-XIX)*, în *Spectacolul public între tradiție și modernitate*, p. 43-79.

²⁷ Postelnic Manolachi Drăghici, *op .cit.*, p. 179.

²⁸ N. A. Bogdan, *Orașul Iași. Monografie istorică și socială, ilustrată*, 1915, republicată, Iași, Editura Tehnopress, 2004, p. 154.

documentelor de epocă, au corectat această interpretare, demonstrând că, în realitate, utilizarea curții din Sărărie de către domnii țării a fost limitată, cel mai probabil, la perioada 1792-1795, aspect asupra căruia vom reveni²⁹.

Ceea ce nu se regăsește în sintezele dedicate trecutului Iașului este ansamblul de măsuri imediate care au fost luate în primii ani de după incendiu. Majoritatea lucrărilor dedicate istoriei orașului, mai vechi sau mai noi, evocă distrugerile provocate de incendiul din 1784, pomenind mutarea domniei în diferite case boierești, alegerea imobilelor lui Alecu Mavrocordat, cumpărarea casei lui Matei Ghica și, în cele din urmă, construirea, în timpul lui Alexandru Moruzi, a noului palat, sugerându-se că vechea curte a fost pe deplin abandonată³⁰.

Cea din urmă perspectivă trebuie, însă, nuanțată. În noiembrie 1786, vechiul ansamblu domnesc apare în documente cu denumirea de „Curtea Veche”³¹, o schimbare de titulatură ce pare să indice mai curând o delimitare funcțională față de noile spații utilizate de domnie, decât o abandonare propriu-zisă a reședinței tradiționale. Mărturie depun cheltuielile păstrate în Sămile de Visterie, care dovedesc că domnia a continuat, cel puțin în primii ani de după dezastru, să investească în refacerea complexului. Cheltuielile detaliate menționează lucrări ample, care indică faptul că nu a existat, de la început, ideea abandonării definitive a vechiului ansamblu domnesc. Sămile consemnează suma de 8.297 de lei, „cheltuiala ce s-au făcut de dum(nealui) ban(ul) Manolachi Balș cu iapile și cu tamirul Curții gospod”³². au dat atunci bani pentru:

„o Spătărie nouă și alte trii odăi și o cămară și odăile de desuptul Spătării; o casă nouă de la harem și meremetul altor odăi și scara; meremetul Spătării vechi și a Postelniciei și trii odăi și cerdacul; meremetul beciului și casă la trii șuri i trii odăi și o cuhne și meremetul odăilor de la cămară; plata calfei pe 6 luni, câte 30 lei; meremetul și acoperământul casilor stolnicului Vasile Neculce, în cari șădi dumnealui postelnicul Iordachi Rizul; acoperământul și tocmitul bisericii din Curte, care s-au adus de la lăcuiitorii de prin ținuturi; tocmitul zidului și a boltelor bisericii; pietrari, salahori, funii pentru scheli, un ciur, 600 de cărămizi, 24 geamuri; lucrul acoperământului după tocmala ce s-au făcut de dumnealui logofătul Neculai Roset; o ocă oloiu pentru cui; lucrul la 195 ocă ce s-au făcut din 243 ocă de her; 40 ocă her ce s-au cumpărat de la Stavro; 50 ocă de her ce s-au cumpărat de la dumnealui Aga; cui de șindrilă; 30 merți var; 30 merți năsip”³³.

²⁹ Ioan Caproșu, Dan Bădărău, *Iașii vechilor zidiri până la 1821*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2007, p. 343-344.

³⁰ Nicolae Grigoraș, *Curtea și Biserica Domnească din Iași*, București, Editura Meridiane, 1970, p. 9; Constantin Cihodaru, Gheorghe Platon, *Istoria orașului Iași*, vol. I, Iași, Editura Junimea, 1980, p. 443-444; Vasile Panopol, *Pe ulițele Iașului*, București, Editura Alfa, 2000, p. 66; Mircea Ciubotaru, *Misterele” onomastice ale Iașilor*, vol. I, București, Editura Dark Publishing & Herlo Verlag UG, 2021, p. 284.

³¹ Ulterior, „Curtea Veche” va deveni un reper în topografia Iașilor: *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, VIII, *Acte interne (1781-1790)*, editate de Ioan Caproșu, Iași, Editura „Dosoftei”, 2004, p. 586, nr. 465 (în continuare: *Documente Iași*); *ibidem*, X, p. 52, nr. 52 ; *ibidem*, p. 55, nr. 54.

³² *Sămile Visteriei Țării Moldovei*, vol. II (1786-1798), editate de Ioan Caproșu, Iași, Casa Editorială „Demiurg”, 2010, p. 220 (în continuare: *Sămile Visteriei*).

³³ *Ibidem*, p. 220-222.

Toate aceste date sugerează că abandonarea curții domnești din Iași nu a fost nici imediată, nici totală. În primii ani de după incendiu, reședința continua să fie percepută ca un spațiu viabil pentru funcționarea instituției domniei. Cel mai probabil, izbucnirea Războiului Ruso-Austro-Turc în 1787³⁴, precum și întregul context politic dificil care a marcat Iașul la sfârșitul veacului al XVIII-lea, a stopat refacerea completă a curților³⁵. Vechiul ansamblu domnesc a rămas astfel într-o stare ambiguă: nici abandonat complet, dar nici refăcut în întregime, întreținut suficient cât să nu se degradeze complet, dar fără a mai beneficia de statutul central pe care îl avusese anterior.

Revenind la conținutul documentului citat anterior, două aspecte atrag atenția. În primul rând, coordonarea reparațiilor de către Manolachi Balș și Neculai Roset, fapt ce confirmă parțial spusele lui Manolachi Drăghici privitoare la intervenția marilor boieri în procesul de refacere a curților și, cel de al doilea detaliu, care vizează refacerea caselor stolnicului Vasile Neculce³⁶, în care se instalase postelnicul Iordache Rizu. Includerea acestor lucrări de reparații în cheltuielile rezervate refacerii curții domnești pare, la o primă vedere, stranie și justifică întrebări referitoare la sensul unui asemenea demers. De ce s-ar fi cheltuit bani din visteria țării pentru refacerea caselor unui dregător, în condițiile în care lucrările de reparație a curții necesitau alocarea unor sume mari de bani? Și, mai ales, de ce se afla postelnicul Iordache Rizu în casele stolnicului Vasile Neculce?

Cred că o posibilă explicație poate porni tot de la mărturia lui Manolachi Drăghici, care ne spune că: „după ce au ars deci curțile domnești cu multe casă și vieți în focul dintâi, s-au aprins a treia zi casăle lui Razu unde s-au fost mutat ca să șadză”³⁷. Dar să vedem despre care boier este vorba, de un Rizu sau de un Razu, cei doi făcând parte din familii diferite.

Familia Razu este pomenită de paharnicul Constantin Sion, care îi atribuie o origine sud-dunăreană³⁸, iar în prima și în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, dintre reprezentanții acesteia se afirmă, în plan politic, hatmanii Costache și Vasile Razu³⁹. Cel din urmă are o legătură specială cu orașul Iași datorită ctitoriei sale, cunoscută ca „Biserica Razului” sau „Biserica Răzoaiei”, după numele ctitorilor⁴⁰. Vasile Razu moare în jurul anului 1783⁴¹, iar casa sa, de pe ulița care

³⁴ A. D. Xenopol, *Resboaele dintre rusi și turci și îniriurirea lor asupra Țerilor Romane*, vol. I, Iași, 1880, p.149-174.

³⁵ Veniamin Ciobanu, *Jurnal ieșean la sfârșit de veac (1775-1800)*, Iași, Editura Junimea, 1980.

³⁶ Informații despre acest boier, nepot al cronicarului Ion Neculce, în Mihai-Bogdan Atanasiu, *Patrimoniu și practică succesorală în familia cronicarului Ion Neculce*, în *Cultură juridică, stat și relații internaționale în epoca modernă. Omagiu Profesorului Corneliu-Gabriel-Bădăraș*, volum coordonat de Marius Balan și Gabriel Leanca, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2016, p. 25-27.

³⁷ Postelnic Manolachi Drăghici, *op. cit.*, p. 179.

³⁸ Paharnicul Constantin Sion, *Arhondologia Moldovei. Amintiri și note contimporane*, cu o prefață analitică de Gheorghe Ghibănescu, Iași, 1891, p. 295.

³⁹ Octav-George Lecca, *Familiiile boierești române. Istoric și genealogie (după isvoare autentice)*, București, 1899, p.521.

⁴⁰ Laurențiu Rădvan, *Biserica Razului din Iași – un paraclis uitat*, în *IN*, s.n., IV (2022), p. 7-22.

va ajunge să poarte numele familiei, precum și întreaga avere, va fi administrată de soția acestuia, Catrina, până la moartea ei, survenită după anul 1804, ceea ce face puțin probabilă instalarea domniei într-un spațiu locuit de o femeie rămasă singură⁴². Vasile și Catrina Razu au avut doi fii, Iancu și Mihai Razu, care vor deține, la rândul lor, în ultimele două decenii ale veacului al XVIII-lea, mari dregătorii⁴³, însă nu sunt cunoscute informații despre locuințele lor din Iași.

Revenind la postelnicul Iordache Rizu⁴⁴, în afara însemnărilor din sămile visteriei, acesta apare în documente deținând dregătoria de hatman și pârcălab de Suceava⁴⁵. Un detaliu este însă important. La 30 decembrie 1795, Alexandru Ioan Calimah îi poruncește boierului să facă o publicație pentru un loc cumpărat de un anume Șerban Periețean în Mahalaua Muntenimii de Sus. De această dată însă, numele hatmanului este ortografiat Razul, nu Rizul⁴⁶.

Dacă greșeala de ortografie, posibil și de pronunție, mai apare în epocă, s-ar putea admite că și Manolachi Drăghici, obișnuit probabil cu toponimul „Razului” sau „Ulița Razoi”⁴⁷, a reținut eronat numele dregătorului, iar domnia ar fi locuit, de fapt, în casele lui Rizu și nu ale lui Razu. În acest caz, ar putea fi vorba despre casele postelnicului Iordache Rizu, ajuns, la sfârșitul veacului al XVIII-lea, hatman și pârcălab al Sucevei. Ipoteza este susținută indirect de faptul că acesta apare instalat ulterior, după cum s-a văzut, în casele lui Vasile Neculce, iar lucrările de refacere a lor sunt realizate din fondurile visteriei.

De aici, două sunt ipotezele care pot fi formulate. Prima dintre ele ia în calcul o măsură compensatorie, în care domnia oferea un spațiu alternativ unui dregător rămas fără reședință, dacă îi dăm crezare lui Drăghici, din cauza flăcărilor, iar cea de a doua face trimitere la un aranjament provizoriu, în care boierul Rizu ceda propria casă spre uzul domniei și era, în schimb, mutat într-un alt imobil care, deși aparținea unui personaj care dispunea de resurse financiare, trebuia recondiționat pentru a deveni locuibil. Astfel, tind să cred că mutarea domniei în curțile din mahalaua Sărării și a Muntenimii de Mijloc a fost precedată de șederea acesteia în casele boierului Iordache Rizu.

Oricum ar fi stat lucrurile, toate detaliile enumerate anterior, aparent banale, risipite în diferite mărturii scrise, oferă o imagine destul de clară a unei autorități centrale care se vede pusă în situația de a-și regândi propriile spații de funcționare, într-un moment de mare criză. Domnia, silită să se desfășoare în

⁴¹ Petronel Zahariuc, *Contribuții la istoria familiei Balș în secolul al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea, după testamente și foi de zestre*, în *AȘUI*, LXIX (2023), p. 113.

⁴² Laurențiu Rădvan, *Biserica Razului din Iași...*, p. 13.

⁴³ Mihai-Bogdan Atanasiu, *Lista marilor dregători din Moldova veacului al XVIII-lea*, în *Mari familii boierești din Moldova în veacurile XVII-XIX. Referințe identitare și manifestări de putere*, volum editat de Mihai-Bogdan Atanasiu și Mihai Mirza, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2020, p. 402, 410.

⁴⁴ Constantin Sion atribuie și familiei Rizu o origine sud-dunăreană, *op. cit.*, p. 308-309.

⁴⁵ *Documente Iași*, IX, p. 358, nr. 372.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 374, nr. 387.

⁴⁷ Așa figura pe Planul Peytavin al treilea tronson al Uliței Strâmbe (Mircea Ciubotaru, *op. cit.*, p. 106).

absența unei reședințe oficiale, devine, astfel, conștientă de necesitatea spațiului ca suport al puterii⁴⁸ și începe, treptat, să identifice soluții, care arată o capacitate de adaptare într-un context de majoră vulnerabilitate.

Perioada post-incendiu este una a replierilor rapide în sedii improvizate, fapt ce evidențiază că, dincolo de șocul pierderii reședinței oficiale, și mai presus de reducerea considerabilă a limitelor dintre spațiul privat și cel public⁴⁹, instituția domniei se redistribuie în oraș, folosind resursele disponibile și susținerea marilor dregători. În legătură cu cea din urmă afirmație, un alt aspect merită adus în discuție: formulările prin care cancelaria marchează spațiul de emitere a documentelor oficiale. Chiar și în perioada în care curtea domnească funcționa deplin, cele mai multe acte nu se încheie cu mențiunea expresă „scris în curtea domniei mele”, ci folosesc o formulă mai generală, „scris în scaunul domniei mele”, de regulă urmată de indicarea orașului Iași⁵⁰. Acest fapt este vizibil mai ales în documentele secolului al XVIII-lea.

Deși riscul suprainterpretării izvoarelor este unul major, tind să cred că, în sensul formulat anterior, expresia „scaunul domniei” nu desemna neapărat un spațiu fizic, ci un sediu al autorității, asociat cu orașul-capitală⁵¹. Această formulă rămâne constantă chiar și în momentele de criză, precum perioada de după incendiul din 1784⁵², iar continuitatea discursivă poate fi înțeleasă ca o proiecție a unei realități⁵³: indiferent de condițiile materiale ale spațiului de guvernare, domnia își exercita autoritatea prin ceea ce reprezenta persoana suveranului⁵⁴.

Pe acest fundal, revenind la reședințele în care a funcționat instituția domniei până la începutul secolului al XIX-lea, și luând în calcul probabilitatea ca, cel puțin în primul an de după incendiu, domnul Moldovei să fi locuit în casa lui Iordache Rizu, atenția va fi îndreptată în continuare spre alte două locuințe despre care se știe că i-au adăpostit pe domnii Moldovei după incendiu: casa Mavrocordat din mahalaua Sărăriei, rămasă în memoria colectivă prin faptul că acolo s-a

⁴⁸ Ronald G. Asch, *Court and Household from the Fifteenth to the Seventeenth Centuries*, în *Princes, Patronage, and the Nobility: The Court at the Beginning of the Modern Age c.1450-1650*, ed. by Ronald G. Asch and Adolf M. Birke, Oxford University Press, 1991, p. 1-41.

⁴⁹ Dustin M. Neighbors, *Privacy and the Private within European Court Culture*, în „The Court Historian”, 28 (1), 2022, p.1-17.

⁵⁰ *Documente Iași*, V, p. 13, nr. 16; p. 211, nr. 324.

⁵¹ *Ibidem*, p. 220, nr. 407; *ibidem*, VIII, p. 110, nr. 75.

⁵² *Ibidem*, IX, p. 85, nr. 91; p. 111, nr. 121.

⁵³ Studii importante despre vocabularul politic: Liviu Pilat, *Vocabular politic și consecințele teritoriale ale omagiului de la Liov*, în *SMIM*, XIV, (2009), p. 253-261; Maria Magdalena Székely, *Vocile unui domn. Discurs politic și manifeste de putere la Vasile Lupu*, în *Retorica politică modernă în spațiul românesc. Origini și forme de manifestare (secolele XVII-XIX)*, vol. coordonat de Mihai Cojocariu și Cristian Ploscaru, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2013, p. 17-36.

⁵⁴ „Domnul, ori bun, ori rău, la toate primejdiile feritu trebuiește, că, oricum este, de la Dumnedzău este” (Miron Costin, *Opere*, ediție critică cu studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice, glosar de P. P. Panaitescu, București, 1958, p. 72); Maria Magdalena Székely, *A fi domn bun în Țările Române*, în *SMIM*, XL (2022), p. 39-65; Marina Valensise, *Le sacre du roi: stratégie symbolique et doctrine politique de la monarchie française*, în „Annales. Economies, sociétés, civilisations”, 41-3, (1986), p. 543-577.

încheiat Pacea de la Iași, în 1792, și casele hatmanului Costache Ghica, din mahalaua Muntenimii de Mijloc.

Argumentele pe care istoricii Ioan Caproșu și Dan Bădărău le-au adus pentru a dovedi faptul că doar Alexandru Moruzi, între 1792-1793, și Mihai Suțu, în intervalul 1793-1795, au locuit în curtea din mahalaua Sărării sunt suficient de solide și nu lasă nici o urmă de îndoială asupra acestui fapt⁵⁵. Predecesorul lor, Alexandru Ipsilanti, a locuit, cu siguranță, conform mărturiei credibile a lui Johan Christian von Struve, în casele lui Matei Cantacuzino, vândute ulterior lui Costache Ghica⁵⁶.

Informațiile despre trecutul acestor imobile sunt cuprinse, de cele mai multe ori, în sintezele și studiile dedicate trecutului învățământului ieșean și, în mod special, Universității de Medicină și Farmacie⁵⁷. Majoritatea contribuțiilor științifice preiau însă datele despre evoluția casei din cercetarea efectuată de Ioan Caproșu și Dan Bădărău. Cei doi istorici au dovedit faptul că proprietarul dintâi al imobilului a fost vistiernicul Ion Cantacuzino-Deleanu, de la care, prin moștenire, casa va trece în stăpânirea fiului acestuia, vistiernicul Matei Cantacuzino⁵⁸.

Înainte de plecarea în exilul din Rusia, în 1792, prin vânzare, casele lui Matei Cantacuzino vor trece în stăpânirea lui Costache Ghica, rudă a sa prin alianță⁵⁹. În afara caselor, pentru prețul de 75.000 lei, hatmanul Ghica cumpărase de la vistiernicul Matei Cantacuzino mai multe sate și robi țigani⁶⁰. Pe lângă imobilul din mahalaua Muntenimii de Mijloc, al cărui inventar a fost publicat de Nicolae Iorga⁶¹, în momentul plecării în exil, vistiernicul Matei Cantacuzino mai deținea o casă, mai impunătoare, pe Ulița Mare, cuprinsă în inventarul averii sale: „o casă mare cu două nivele, cu dependențe, cu grădină pe Ulița Mare”⁶².

⁵⁵ Ioan Caproșu, Dan Bădărău, *op. cit.*, p. 345.

⁵⁶ *Călători străini despre Țările Române*, vol. X, partea a II-a, volum îngrijit de Maria Holban, Maria M. Alexandrescu Dersca-Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București, Editura Academiei Române, 2001, p. 1118.

⁵⁷ I. Agrigoroaiei, I. Toderașcu, *Inaugurarea Palatului Universitar de la Copou (octombrie 1897)*, în *Universitatea din Iași. De la modelul francez la sistemul Bologna*, vol. coordonat de Gheorghe Iacob, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2007; Dan Jumară, *Universitatea de Medicină și Farmacie din Iași. Monografia imobilelor*, în *Monumentul*, VII, 2005, vol. coordonat de Silviu Văcaru și Aurica Ichim, Iași, Editura Trinitas, 2005, p. 147-158; Dana Baran, *Facultatea de Medicină a Universității din Iași (1879-1984)*, ediția a II-a revizuită și adăugită, Iași, Editura „Gr. T. Popa”, U.M.F., 2012, p. 25.

⁵⁸ Ioan Caproșu, Dan Bădărău, *op. cit.*, p. 346.

⁵⁹ Mihai-Bogdan Atanasie, *Un boier moldovean pregătindu-se de exil. Desfacerea patrimoniului marelui vistiernic Matei Cantacuzino*, în *Avere, prestigiu și cultură materială în surse patrimoniale. Inventare de averi din secolele XVI-XIX*, ed. de Dan Dumitru Iacob, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2015, p. 253-271.

⁶⁰ Valentin Constantinov, *Registrul averii lui Matei Cantacuzino din anul 1792*, în *Avere, prestigiu și cultură materială în surse patrimoniale...*, p. 294.

⁶¹ N. Iorga, *O gospodărie moldovenească la 1777 după socotelile cronicarului Ioniță Canta*, în *AARMSI*, s. III, t. VIII (1927-1928), p. 105-116.

⁶² Valentin Constantinov, *op. cit.*, p. 307.

După cum s-a evidențiat deja în rândurile precedente, Costache Ghica a stăpânit casele din Muntenimea de Mijloc până în 1795, an în care Alexandru Ioan Calimah alege să le cumpere pentru domnie. Deși documentul este cunoscut, voi reda mai jos conținutul său parțial, pentru că el surprinde câteva detalii, asupra cărora voi insista în rândurile următoare:

„Deci socotind domnie mea că aceasta iase ce mai întâi trebuință de a să pune la cale, pentru ca și domnii să aibe unde să șază și supărare a să lua casăle unora și altora mai lesnitoare spre punere la cale aceștii neurnite trebuință, și după cercările ce s-au făcut, fiindcă a să face la loc curțile vechi trebuia o mare cheltuială, altu mai lesnitor chip nu s-au găsit fără numai cu bună învoială s-au cumpărat de al nostru cinstit și credincios boieriu, dum(nealui) Costache Ghica hatman, casăle dumisale cu locul lor pe lângă Svete Spiridon, și s-au mai cumpărat și de la al nostru cinstit și credincios boieriu, dum(nealui) Lupul Balșu biv vel spătar, casăle dumisale cu locul lor ce sînt alături cu casăle dumisale hatmanul, și nefiind din destul numai odăile ce să află într-aceste casă spre a șede cu odihnă s-au mai făcut și alte casă alături cu aceste și s-au mai cheltuit și cu mermetul celor cumpărate nu puțini bani, care casă s-au socotit și s-au hotărît ca să rămîie de acum înainte de-a pururea curți domnești, însă după ce s-au găsit chipul acesta și s-au pus la cale într-acest chip, cercîndu-să și chipul spre plata acestor bani, măcar că la o trebuință ca aceasta este datorie a tuturor lăcuitorilor țării, care trebuie să iasă o dare pe țară, dar fiindcă țara în vremea aceasta se află însărcinată cu multe și grele havalele spre săvîrșire împărăteștelor porunci, nu s-au putu a să mai însărcina iarăși țara și cu plata acestor bani, ce cu sfatul de obște s-au socotit ca acum, la slujba vădrăritului anului acestuia 1795, afară de opt bani vechi obicinuitul vădrărit și afară de cîte un ban nou de vadru banul milii, să se mai ia încă cîte doi bani noi de toată vadra, pe tot vinul ce să ia vădrărit, cu care bani să vor strînge să se plătească casăle ce s-au cumpărat și casăle ce s-au făcut și mermetul ce au fost trebuitor la casăle cumpărate, și iarăși le dăruim țării pentru ca să fie de-a purure curți domnești, pentru odihna și celora din urma noastră luminați domni, însă acești cîte doi bani”⁶³.

Din conținutul documentului se pot deduce mai multe realități. Prima dintre acestea vizează responsabilitatea colectivă, care revine tuturor locuitorilor țării, pentru cumpărarea caselor. Prin urmare, în seria reacțiilor domniei în fața situației generate de incendiu, se încadrează creșterea fiscalității pentru soluționarea situației de criză. Decizia lui Alexandru Ioan Calimah nu pare a fi singulară. Sursele indică faptul că, după incendiul care a cuprins curtea domnească în timpul domniei lui Mihai Racoviță, în 1723, domnul recurge la o creștere a taxelor, mutându-se, apoi, în casele spătarilor Ioan Paladi și Constantin Costache, „fiind acelea amîndoa alătura”⁶⁴.

⁶³ *Documente Iași*, IX, p. 364, nr. 376.

⁶⁴ Ion Neculce, *op. cit.*, p. 687. Același episod este relatat și în cronicăa lui Nicolae Muste, în *Cronicele României sau Letopiseșele Moldovei și Valahiei*, ed. Mihail Kogălniceanu, tom III, București, 1874, p. 141.

Pe de altă parte, din conținutul surselor evocate reiese clar faptul că un criteriu important în alegerea locului în care urma să funcționeze curtea era potrivirea acelui spațiu pentru nevoile domniei. Din acest motiv, atât Mihai Racoviță, cât și Alexandru Ioan Calimah aleg gospodării învecinate, cu încăperi suficiente, care să poată adăposti slujitorii și administrația.

Revenind la responsabilitatea țării în refacerea curților, aceasta este susținută de conținutul unui document din 21 iulie 1804, pe care, până în momentul redactării prezentului text, nu l-am găsit inclus în nicio ediție de documente. Anaforaua privitoare la vânzarea curții domnești din Muntenimea de Mijloc fostului vistiernic Săndulache Sturza, pentru prețul de 65.500 lei, păstrează sigiliul octogonal al lui Alexandru Moruzi și semnătura domnului⁶⁵ (**Anexa 1**).

Documentul este edificator din mai multe puncte de vedere. În primul rând, confirmă data exactă a vânzării curților din Muntenimea de Mijloc, 21 iulie, 1804. Apoi, reia ideea că țara este „neapărat datoare a da cheltuială spre facerea domneștii curți”. Acest fapt este important și sugerează că, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, curtea nu era considerată un bun personal al domnului, ci, mai degrabă, un spațiu oficial de exercitare a autorității domnești, întreținut, printre altele, din perceperea dărilor. O spun explicit atât Alexandru Ioan Calimah, cât și Alexandru Moruzi. Reședințele domnești erau tranzacționate și întreținute în logica funcționării statului, nu ca parte a unui patrimoniu ereditar sau privat.

Este posibil ca lucrările de refacere a curții, „pe locul unde a fost mai înainte”, să fi început încă din 1802. Un document din acest an ne oferă câteva indicii. Costache Balș cumpără acum veniturile podurilor din Iași, iar, la punctul 10, precizează că cei care vor aduce „orice fel de cherestele, șindrilă, i var, i piatră pentru trebuința curții gospod, să nu se supere, însă datori sunt a lua răvașă de la vel vist(iernic), spre adiverire că sînt din rînduială, pentru trebuința curții gospod, și apoi să nu fie supărat”⁶⁶.

Revenind la anaforaua lui Alexandru Moruzi, aceasta spune clar că întreaga curte din Muntenimea de Mijloc, cu toate binalele sale, este vîndută vistiernicului Săndulache Sturdza. Însă o mărturie a vornicului Constantin Sturdza din 1831, confirmă faptul că vistiernicul Săndulache Sturdza a fost doar intermediarul vânzării, cumpărând casele domniei pentru cumnatul său, Alecu Balș, cu banii acestuia din urmă⁶⁷ (**Anexa 2**).

Mărturia emitentului, scrisă în favoarea nepoților Constantin și Gheorghe Balș⁶⁸, este întărită de mitropolitul Veniamin și de Divanul Giudecătoresc al Prințatului Moldovii. Documentul confirmă ceea ce Dan Dumitru Iacob, într-un studiu dedicat Smarandei Balș, intuise. Și anume că imobilele din Mahalaua

⁶⁵ ANI, Fond Eforia Școalelor din Moldova, V/1, 1804.

⁶⁶ Documentul a fost publicat de Gheorghe Ghibănescu în *IN*, fasc. 8 (1930), p. 165.

⁶⁷ ANI, Fond Eforia Școalelor din Moldova, V/5, 1831.

⁶⁸ Informații despre reprezentanții familiei Balș, în Petronel Zahariuc, *Contribuții la istoria familiei Balș...*, p. 95-122; idem, *Câteva testamente moldovenesti din secolele XVII-XVIII*, în *SMIM*, XXXIX (2021), p. 9-69.

Muntenimii de Jos nu au fost cumpărate de Iordache Balș, ci de vistiernicul Alecu Balș, însă, din câte se vede, nu în 1806, ci cu doi ani mai devreme, figurând ca atare pe Planul Bajardi din 1819⁶⁹.

Însă înainte de această etapă finală, timp de mai bine de un deceniu, instituția domniei a funcționat în casele hatmanului Costache Ghica. Mărturiile citate anterior atestă o adaptare a spațiului la nevoile domniei, prin reparațiile imobilelor, ridicarea unor clădiri anexă, amenajarea, în fapt, a unei noi reședințe domnești, care, după cum s-a văzut, primește denumirea de curte încă de la 1795. Medicul Andreas Wolf⁷⁰ ne-a lăsat o descriere sugestivă a reședinței domnești din această perioadă, pe care o consideră „foarte neîncăpătoare”⁷¹.

Tradiția urbană a Moldovei impunea ca, în proximitatea unei curți domnești, să existe și o biserică cu statut corespunzător, care să deservească nevoile de cult ale domnului și ale suitei sale. Se pare că, începând probabil cu domnia lui Alexandru Ipsilanti, primul dintre domnii Moldovei care se instalează în viitoarele case ale lui Costache Ghica, Biserica mănăstirii Sfântul Spiridon a dobândit acest statut. La 1792, egumenul mănăstirii, Veniamin Costachi, este ales Episcop al Hușilor în biserica pe care o păstorise din 1788. În acest context, lăcașul de cult este numit „biserica curții gospod”⁷².

Acest fapt ar putea fi în acord cu practica instalării autorității domnești într-un spațiu care reproduce, fie și în formă improvizată, structura tradițională a unei curți: reședință, divan, arhivă, slujitori ai cancelariei și o biserică apropiată. La toate acestea a contribuit, cu siguranță, și statutul mănăstirii, legată de spitalul „Sf. Spiridon”⁷³, cea mai veche instituție sanitară din Moldova, administrată de o epitropie proprie⁷⁴. Biserica avea vizibilitate și, cel mai important, era situată foarte aproape de noua reședință a domnilor. Mai ales după 1795, când casele din Muntenimea de Mijloc sunt achiziționate de Alexandru Ioan Calimah, domnia este prezentă la toate sărbătorile mari în Biserica „Sfântul Spiridon”: la prăznuirea Adormirii Maicii Domnului, de sărbătoarea Schimbării la Față, de sărbătoarea

⁶⁹ Dan Dumitru Iacob, *Testamentul și inventarul averii Smarandei Balș*, în *Avere, prestigiu și cultură materială în surse patrimoniale...*, p. 399.

⁷⁰ Sorin Grigoruță, *Boli, epidemii și asistență socială în Moldova (1700-1831)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2017 p. 226-230.

⁷¹ *Călători străini*, X/2, p. 1272-1274.

⁷² *Documente Iași*, IX, p. 65-66, nr. 68.

⁷³ Vasile Râșcanu, Gh. Năstase, Ștefan Bîrsan, Gheorghe Băileanu, *Istoricul Spitalului orășenesc clinic de adulți din Iași, în cadrul evolutiv al fostelor așezăminte Sf. Spiridon*, vol. I, București, Editura Medicală, 1956; Mihai Mîrza, *Contribuții la istoria începuturilor mănăstirii Sf. Spiridon din Iași*, în *ArchM*, 10 (2018), p. 45-67.

⁷⁴ Gh. Băileanu, *Așezămintele Sf. Spiridon*, Iași, Tipografia Brawo, 1937; Eugen Târcoveanu, Ion Chiriac, *Epitropia „Sfântul Spiridon” din Iași*, Editura Danaster, 2000; Mihai Cristian Amărieuței, *Despre epitropiile înființate de domnii fanarioți în Iași veacului al XVIII-lea, în Orașe vechi, orașe noi în spațiul românesc. Societate, economie și civilizație urbană în prag de modernitate (sec XVI - jumătatea sec XIX)*, ed. de Laurențiu Rădvan, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2014, p. 99-118.

Sfântului Alexandru și dă bani mănăstirii pentru zugrăvirea făcliilor de Paști, pentru domn, doamnă, copii și jupânese, pentru Sfântul Aer și pentru alte făclii⁷⁵.

Toate acestea coincid cu ceea ce ne spune cronicarul Gheorgachi despre obiceiurile Curții în apropiere de Paști, care se săvârșesc în Biserica Domnească:

„În zioa sfintei și marii Vineri, iese Domnul iarăși la biserica cea mare la ceasuri, făcându-să și vecernia cu sărutarea epitrafilului totu odată; și la 6 ciasuri di noapte, spre Sâmbătă, iaste obiceiul de iasă domnul iarăși la bisearica cea mare și la canonul cel dintâi se face dare de făclii de ceară la toți; și după slavoslovie se scoate aerul, mergându domnul cu mitropolitul alături, înaintea aerului, cu tot alaiul și cu boierii cei mari di pe urma Domnului și a mitropolitului, toți cu făclii aprinse, cum și celălalt norod”⁷⁶.

Astfel, mărturiile, documentare și narative, converg către ideea că în perioada 1788-1806 biserica Sfântul Spiridon a îndeplinit statutul de biserică domnească. Prezența principelui la sărbătorile mari, donațiile pentru slujbele și ritualurile pascale, precum și participarea alaiului domnesc la ceremoniile bisericești conturează imaginea unei curți domnești care, deși lipsită de fastul și monumentalitatea de altădată, își menține structura esențială. Astfel, chiar și în condiții de improvizație materială, domnia reușește să conserve elementele definitorii ale autorității sale în jurul unui nou nucleu nou, format în inima Iașilor, la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Concluzii

Inspirate de o relativ nouă direcție de cercetare, axată pe studierea calamităților, paginile de față au încercat să surprindă cauzele și consecințele ultimului mare incendiu care cuprinde curtea domnească din Iași în secolul al XVIII-lea, motivat fiind de curiozitatea de a afla implicațiile pe care un astfel de eveniment le are asupra comunității, a echilibrului politic, dar și a memoriei colective. Cum a evoluat structura puterii în absența unui cadru fizic bine definit și care au fost reacțiile autorității centrale după marele foc? Sunt doar două dintre interogațiile care au ghidat incursiunea noastră în acest episod al trecutului.

Deși adeseori evocat în lucrări de istorie a orașului Iași, incendiul din 1784 nu a fost analizat într-un studiu de sine stătător. Pornind de la mărturiile contemporanilor, puține, deloc abundente în detalii și foarte subiective, am încercat să identific cauzele izbucnirii focului și plasarea sa într-un cadru fizic aproximativ, fie în camerele private al domnului, fie în haremul curții. Mai presus însă de punctele slabe reliefate anterior, însemnările celor care au văzut sau au auzit despre incendiu sunt, totuși, revelatoare. Ele arată că evenimentul a fost perceput de

⁷⁵ *Sămile Visteriei*, II, p. 273, 360, 459, 553.

⁷⁶ *Condica lui Gheorgachi*, p. 292.

comunitate nu doar ca o catastrofă, ci ca un semn al declinului instituțional și al unei ordini politice aflate în criză.

Într-un context în care documentele oficiale privitoare la eveniment lipsesc aproape cu desăvârșire, vocile individuale, ale celor care aleg să înveșnicească prin scris, *spre a se ști* dimensiunea dezastrului, au preluat misiunea de a fixa în posteritate un eveniment perceput ca o pedeapsă divină, fapt ce ne oferă astăzi prilejul de a privi spre modul în care catastrofele erau integrate în imaginarul colectiv în epoca premodernă.

De la posibilele cauze ale incendiului, atenția a fost îndreptată spre reacțiile imediate ale domniei. În absența unui discurs oficial, bine articulat, privitor la măsurile care au fost adoptate la scurt timp după mistuirea curții, informațiile au trebuit căutate în diverse categorii de izvoare istorice: cheltuieli ale visteriei, acte de vânzare-cumpărare, cronici târzii, care transmit doar detalii foarte subtile despre evenimentul pe care l-am studiat. Deși furnizate fragmentar, toate acestea au permis conturarea unei reprezentări privitoare la cursul evenimentelor de după incendiu. Astfel, a ieșit la lumină, prin *Sămile Visteriei*, faptul că ideea abandonării curților arse nu a fost nici imediată, nici permanentă, iar încercările de reparare a lor reprezintă o mărturie credibilă în acest sens.

Aceleași însemnări ale cheltuielilor, completate cu informații din sursele narative, atestă, și de această dată, practica instalării domnilor în diferite case boierești, indicând și numele dregătorilor. Astfel, s-a putut formula ideea că imobilele alese de domnie situații de criză trebuiau să îndeplinească câteva condiții: erau preferate casele mari, sau clădirile învecinate, care să poată deservi, măcar parțial, nevoile curții. După incendiu, asistăm la o reconfigurare rapidă a prezenței domniei în oraș: clădirile pierdute sunt înlocuite temporar cu sedii improvizate, iar funcțiile esențiale ale puterii se mută acolo unde există sprijin și infrastructură. Chiar dacă limitele dintre public și privat devin mai fluide, domnia se adaptează noilor condiții, configurându-se, cel puțin până la 1795, o formă de guvernare „în mișcare”.

Studierea incendiului a mai reliefat un aspect pe care îl considerăm important. Reconstruirea curților domnești nu era o chestiune privată sau opțională, ci intra în mod firesc în datoria țării. Așa cum reiese din izvoarele analizate, efortul de refacere, chiar și parțială, a reședinței domnești era susținut de visterie, prin creșterea dărilor, iar exemplele din 1723, 1795 și 1804 sunt grăitoare în acest sens.

În cele din urmă, documentele și mărturiile epocii conturează treptat o decizie asumată de domnie: renunțarea la provizorat. În fața imposibilității de a reconstrui vechea curte, principii caută și identifică o soluție adecvată noilor condiții. La sfârșitul secolului al XVIII-lea, în Muntenimea de Mijloc, în jurul bisericii Sfântul Spiridon începe să se coaguleze un nou centru de autoritate, care, până în 1806, va menține vii elementele de ceremonial, prestigiu și vizibilitate a domniei. În acest context, biserica „Sfântul Spiridon” preia din funcțiile unei biserici domnești, cu toate implicațiile care rezultă din acest statut.

ANEXE

1

1804 iulie 17

Io Alexandru Costandin Moruzi voievod, din mila lui Dumnezeu, domn Țării Moldaviei,

Cetindu-să anaforaua aceasta înaintea Domniei Mele și cunoscându-să și de cătră însuș domnie mea că prețul de șasăzeci și cinci mii cinci sute lei cu care prin mezatul ce s-au făcut au rămas curte g(os)pod asupra cinstit(it) și credincios boieriul Domniei Mele, dum(nea)lui Sandulache Sturza biv vel vist(iernic), iaste îndestul și mai mult nu face curte, nici iaste cu puțință a se mai adaoge, hotărâm și întărim ca să stăpâniască atât dum(nealui) vist(iernicul), cum și fiii și clironomii dumisale arătata curte, cu tot locul său și cu toate binalele ce are, ca pe drept lucru dumisale, cu bună pace, în veci nestrămutat. Și arătata sumă de bani a cumpărăturii curții, am rânduit domnie me de i-au dat dum(nealui) toți deplin de plată la dumn(ealor) boerii nazări ce s-au orânduit asupra curții g(o)spod, care, după obșteasca socotință, s-au hotărât și s-au pus în lucrare, ca să să facă de iznoavă. Cum și pentru primejdie focului de să va întâmpla, feriască Dumnezeu, ca să ardă curte, mai înainte de a i să da în stăpânire și purtare de grijă a dum(isale) vist(iernic), hotărâm să se urmeză după cum cu cale și cu drept cuvânt au socotit dum(nealo)r boerii, precum prin anafora se cuprinde. Așămîne și chirie, în câtă vreme va mai fi trebuitoare curte aceasta prin șădere domniei, să să plătiască dumisale vist(iernic) ceia ce să va găsi cu cale de cătră domnie. Întărindu anaforaoa cu a noastră domniască iscălitură și pecete.

1804, iulii. 21.

Pre Înălțate Doamne,

După luminată poronca Înălțimii Tale, ce prin viu grai ni s-au dat pentru curte domniască ce iaste în Mahalaoa Muntenime de Mijloc, de la dial de Mănăstire Svântului Spiridon, care în domnie Măriei Sale Alecsandru Calimah v(oie)v(o)d s-au cumpărat de la dum(nea)lui log(ofă)t Costache Ghica și de la dum(nealui) vor(ni)cul Lupu Balș, ca prin mezat să să vândă cu toate binalele ce sînt de față și cu tot locul ei, după cuprindere scrisorilor, și banii ce să vor lua să se de în cheltuiala curții domnești ce s-au hotărât să să facă acum de isnoavă la locul ce au fost curte domnească mai înaintea, pentru ca să să mai ușureze țara din cheltuiala ce neapărat iaste datoare a da spre facere domneștii curți. Adunându-ne cu toți și străgând arătata mai sus curte la mezat, s-au adaos pâr-la șasăzeci și cinci mii cinci sute lei, care acest mai de pe urmă prețu l-au dat dum(nea)lui Sandulache Sturza, biv vel vist(iernic) și cu această sumă au rămas de la mezat asupra dumis(ale), neadăogând nime altu mai mult. Pentru care n-am lipsit a înștiința pe Înălțime Ta că de să va găsi și de către Înălțime Ta cu cale să să întăriască stăpânire dumis(ale) vist(iernic) asupra arătatei curți, dându-să și toate scrisorile ce vor fi de la dum(nealo)r boerii acei de la care s-au cumpărat.

Și să să orânduiască ca să de și dum(nea)lui banii în cheltuiala ce iaste să să facă cu ace noauă curte, căci, după toată sālînța ce s-au făcut de cătră noi spre sporire prețului vânzării, mai mult n-au fost cu puțință a să adaoge. Și socotința noastră este că pre îndestul s-au adaos și nici decum nu să poate socoti a fi de mai mare prețul. Însă fiindcă dum(nea)lui vel vist(iernic), din poronca Înălțimii Tale, ne-au făcut arătari că în câtă vreme va mai fi

curte aceasta trebuitoare pentru șădere domniei, pâr-când se va găti ace noao curte, să va plăti cumpărătorului cuviincioasa chirie. Aceasta rămâne ca să să hotărască de cătră Înălțime Ta precum să va găsi cu cale câtă chirie să să plătiască.

Și deosăbit arătăm Înălțimii Tale că dum(nealui) vist(iernic) Sandulache Sturza, cumpărătorul curții, face cerire că, de vreme ce curte nu să poate da acum îndată supt stăpânire dum(nisale), mai fiind încă trebuitoare pentru ședere domniei, și fiindcă binalele sînt supuse primejdiei focului, de să va întâmpla, ferească Dumnezău, ca să arză curte mai înainte de a să da supt stăpânire dum(i)s(ale), atunce ori să să socotească paguba binalilor și să să plătiască de către țară, ca lucru ce pâr-când să vor da în stăpânirea dum(i)(sale) iaste obștesc, ori să i se de dum(i)s(ale), iarăși din țară, toți banii ce-i dă dum(nealui) acmu înapoi și să să vînză atunce numai locul curții la mezat, cari cerire a dumisale, de cătră noi să socotește că iaste cu tot cuvântul dreptății și într-acest chip se cuvine a să urma când, ferească Dumnezău, întâmplare va aduce ca să arză binalile mai înainte de a să da în stăpânire și purtare de grijă a dumisale. N-am lipsit a înștiința pe Înălțime Ta, rămîind a se da ce desăvârșit hotărâre de cătră a Înălțimii Tale înnaltă înțălepciune.

1804, iulie 17

A înălțimii tale către Dumnezeu smerit rugătoriu,
Veniamin, Mitropolit Moldaviei
Pre plecati slugi¹

ANI, Fond Eforia Școalelor din Moldova, V/1, 1804. Orig., hârtie difolio, cerneală neagră; sigiliu domnesc, octogonal, aplicat în cerneală roșie.

¹ Semnături indescifrabile.

2

1831 decembrie 22

Veniamin, Mitropolit Moldaviei,

Eu clironomul și din duhul săvârșitului din viață părinte al meu hatman Săndulachi Sturza, prin această înscris, mărturie adiverez că, cu toate că anaforaua făcută în anul 1804, în luna iulie, de cătră boerii Divanului și întărită de domul Alecsandru Moruz v(oie)v(o)d cuprinsă că locul unde au fost curtea domnească veche s-au cumpărat de cătră părintele meu, însă numile părintelui meu s-au pus atunce iconomicos, pentru că răposatul cumnatul meu, vist(i)er(ni)cul Alecul Balș l-au cumpărat cu drepti banii săi, iară părintele meu au fost venit din partea cumnatului meu în cumpărare locului acestuia, care loc s-au vândut atuncia cu 65.500 lei.

Dar fiindcă pentru acest loc au fost deosăbite scrisori și ducomenturi din partea părintelui meu cătră pomenitul vist(i)er(ni)c Alecul Balș, care s-au pierdut în anul trecut, călcându-i-să casa de tâlhari i s-au răpit feliuri de scrisori și ducomenturi a răposatului meu cumnat, arătătoare de zădirile ce are pe numitul loc. Și ca nu vreo dată după trecirea de multă vreme să să nască între neamurile noastre priciri pentru arătatul loc, de a me bunăvoi și proeresit ca unul ce am deplină știință de aceste, am dat această înscris mărturie adiveritoare că pomenitul loc, cu toate că în anaforaia pomenită să cuprinde că iaste cumpărat de părintele meu, dar iaste cumpărat cu drepti banii răp(osa)tului meu cumnat, precum s-au arătat.

Asămine și zădirile s-au făcut cu a sale cheltuielile și dar precum pomenitul vist(iernic) Balș au avut dreaptă stăpânire, atât pe arătatul loc, cât și pe zădirile făcute de dânsul. Asăminea și de acum înaintea, numiții mei nepoți, Costandin și Gheorghe Balș, colejschii asesori, cum și clironomii dumilor sale, din niam în niam, vor avea aceeași stăpânire ca niște clironomi și diadohi și nesupărați vor fi în veci întru nimica pentru aceaste de cătră clironomii noștri făcînd cu dânsul orici vor vre. Și pentru ca să aibă tărie acestu ducoment a parințăștilor zădiri, pentru lipsa altor trebuincioasă ducomenturi a locului și casa zisă, s-au întărit după rugămintea me atât de preosfințatul mitropolit a Moldaviei, kir Veniamin, și a preosfântăților episcopi Romanul și Hușul, cât și de către cinst(it) Giudecătoreșcu Divan. Spre a ave tărie în tot locul și giudecătoria. Și mă iscălesc¹.

1831, dechemvri(e), 22 zile

ANI, Fond Eforia Școalelor din Moldova, V/5, 1831.

¹ Urmează șase semnături greu de descifrat.

ABREVIERI

<i>AARMSI</i>	= Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice
<i>AARMSL</i>	= Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Literare
<i>AARPAD</i>	= „Analele Academiei Române”, seria II, București, 1879-1916
<i>AA.SS.</i>	= <i>Acta Sanctorum</i> , ed. Bollandisti, III ^a ediție, Parigi 1863-1870
<i>AB</i>	= Arhivele Basarabiei
<i>ACNSAS</i>	= Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității
<i>AE</i>	= L'Année Epigraphique, Paris
<i>AIR</i>	= Arhiva Istorică a României
<i>AIAC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj
<i>AIIAI</i>	= Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”, Iași
<i>AIIC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie Cluj
<i>AIINC</i>	= Anuarul Institutului de Istorie Națională, Cluj
<i>AIIX</i>	= Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”, Iași
<i>ALIL</i>	= Anuarul de Lingvistică și Istorie Literară, Iași
<i>ALMA</i>	= <i>Archivum Latinitatis Medii Aevi</i> . Genève.
<i>AM</i>	= Arheologia Moldovei, Iași
<i>AMAE</i>	= Arhiva Ministerului Afacerilor Externe
<i>AmAnthr</i>	= American Anthropologist, New Series, Published by Wiley on behalf of the American Anthropological Association
<i>AMM</i>	= Acta Moldaviae Meridionalis, Vaslui
<i>AMMB</i>	= Arhiva Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași
<i>AMN</i>	= Acta Musei Napocensis
<i>AMR</i>	= Arhivele Militare Române
<i>AMS</i>	= Anuarul Muzeului din Suceava
<i>ANB</i>	= Arhivele Naționale, București
<i>ANC</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Județean Cluj
<i>ANSMB</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Municipiului București
<i>ANG</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Județean Galați
<i>ANI</i>	= Arhivele Naționale, Iași
<i>ANIC</i>	= Arhivele Naționale Istorice Centrale
<i>ANR-Cluj</i>	= Arhivele Naționale, Cluj-Napoca
<i>ANR-Sibiu</i>	= Arhivele Naționale, Sibiu
<i>ANRM</i>	= Arhivele Naționale ale Republicii Moldova, Chișinău
<i>ANRW</i>	= Aufstieg und Niedergang der römischen Welt, Berlin-New York
<i>ANSMB</i>	= Arhivele Naționale. Serviciul Municipiului București
<i>ANV</i>	= Arhivele Naționale, Vaslui
<i>AO</i>	= Arhivele Olteniei
<i>AP</i>	= Analele Putnei
<i>APH</i>	= Acta Poloniae Historica, Varșovia
<i>AqLeg</i>	= <i>Aquila Legionis. Cuadernos de Estudios sobre el Ejército Romano</i> , Salamanca
<i>AR</i>	= Arhiva Românească
<i>ArchM</i>	= Archiva Moldaviae, Iași
<i>ArhGen</i>	= Arhiva Genealogică
„Arhiva”	= „Arhiva”. Organul Societății Științifice și Literare, Iași
<i>ArhMold</i>	= Arheologia Moldovei

ASRR	= Arhiva Societății Române de Radiodifuziune
AȘUI	= Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
ATS	= Ancient Textile Series, Oxbow Books, Oxford și Oakville
AUAIC	= Arhiva Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
AUB	= Analele Universității „București”
BA	= <i>Biblioteca Ambrosiana</i> , Roma, Città Nuova Editrice
BAR	= Biblioteca Academiei Române
BArchB	= Bundesarchiv Berlin
BAR int. ser.	= British Archaeological Reports, International Series
BBRF	= Buletinul Bibliotecii Române din Freiburg
BCIR	= Buletinul Comisiei Istorice a României
BCMI	= Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice
BCU-Iași	= Biblioteca Centrală Universitară, Iași
BE	= Bulletin Epigraphique
BF	= Byzantinische Forschungen, Amsterdam
BJ	= Bonner Jahrbücher, Bonn
BMI	= Buletinul Monumentelor Istorice
BMIM	= București. Materiale de istorie și muzeografie
BNB	= Biblioteca Națională București
BNJ	= Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher
BOR	= Biserica Ortodoxă Română
BS	= Balkan Studies
BSNR	= Buletinul Societății Numismatice Române
ByzSlav	= Byzantinoslavica
CA	= Cercetări arheologice
CAI	= Caiete de Antropologie Istorică
CartNova	= <i>La ciudad de Carthago Nova 3: La documentación epigráfica</i> , Murcia
CB	= Cahiers balkaniques
CBI	= <i>Der römische Weihebezirk von Osterburken. Corpus des griechischen und lateinischer Beneficiärer – Inschriften des Römischen Reiches</i> , Stuttgart
CC	= Codrul Cosminului, Suceava (ambele serii)
CCAR	= Cronica cercetărilor arheologice din România, CIMEC, București
CCh	= <i>Corpus Christianorum</i> , Turnhout
CChSG	= <i>Corpus Christianorum. Series Graeca</i>
CCSL	= <i>Corpus Christianorum Series Latina</i> , Turnhout, Brepols
CDM	= <i>Catalogul documentelor moldovenești din Arhivele Centrale de Stat</i> , București, vol. I-V; supl. I.
CDȚR	= <i>Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului</i> , București, vol. II-VIII, 1974-2006
Chiron	= Chiron: Mitteilungen der Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik des Deutschen Archäologischen Instituts, 1971
CI	= Cercetări istorice (ambele serii)
CIL	= <i>Corpus Inscriptionum Latinarum</i> , Berlin
CL	= Cercetări literare
CLRE	= <i>Consuls of the Later Roman Empire</i> , eds. R. S. Bagnall, A. Cameron, S. R. Schwartz, K. A. Worp, Atlanta, 1987
CN	= Cercetări Numismatice
CNA	= Cronica Numismatică și Arheologică, București
CSCO	= <i>Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium</i> , Louvain
CSEA	= <i>Corpus Scriptorum Ecclesiae Aquileiensis</i> , Roma, Città Nuova Editrice
CSEL	= <i>Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum</i> , Wien, De Gruyter
CSPAMI	= Centrul de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Centrale, Pitești
CT	= Columna lui Traian, București

<i>CTh</i>	= <i>Codex Theodosianus</i> . Theodosiani, Libri XVI cum constitutionibus Sirmondianis, I, edidit adsumpto apparatu P. Kruegeri, Th. Mommsen, Hildesheim, 1970-1971
<i>Cv.L</i>	= Convorbiri literare (ambele serii)
„ <i>Dacia</i> ”, <i>N.S.</i>	= Dacia. Nouvelle Série, Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, București
<i>DGAS</i>	= Direcția Generală a Arhivelor Statului
<i>DI</i>	= Diplomatarium Italicum
<i>DIR</i>	= <i>Documente privind istoria României</i>
<i>DIRRI</i>	= <i>Documente privind Istoria României. Războiul pentru Independență</i>
<i>DOP</i>	= Dumbarton Oaks Papers
<i>DTN</i>	= <i>Din trecutul nostru</i> , Chișinău
<i>DRH</i>	= <i>Documenta Romaniae Historica</i>
<i>EB</i>	= Études Balkaniques
<i>EBPB</i>	= Études byzantines et post-byzantines
<i>EDCS</i>	= <i>Epigraphik-Datenbank Clauss-Slaby</i> (http://www.manfredclauss.de/)
<i>EDR</i>	= <i>Epigraphic Database Roma</i> (http://www.edr-edr.it/default/index.php)
<i>EpigrAnat</i>	= Epigraphica Anatolica, Münster
<i>ERAsturias</i>	= F. Diego Santos, <i>Epigrafia Romana de Asturias</i> , Oviedo, 1959.
<i>EuGeSta</i>	= <i>Journal of Gender Studies in Antiquity</i>
<i>Gerión</i>	= Gerión. Revista de Historia Antigua, Madrid
<i>GB</i>	= Glasul Bisericii
<i>GCS</i>	= <i>Die Griechischen Christlichen Schriftsteller</i> , Leipzig, Hinrichs, 1897-1969
<i>GLK</i>	= <i>Grammatici Latini Keil</i>
<i>HEp</i>	= <i>Hispania Epigraphica</i> , Madrid
„ <i>Hierasus</i> ”	= <i>Hierasus</i> . Anuarul Muzeului Județean Botoșani, Botoșani
<i>HM</i>	= Heraldica Moldaviae, Chișinău
<i>HU</i>	= Historia Urbana, Sibiu
<i>HUI</i>	= Historia Universitatis Iassiensis, Iași
<i>IDR</i>	= <i>Inscripțiile din Dacia romană</i> , Bucurști-Paris
<i>IDRE</i>	= <i>Inscriptions de la Dacie romaine. Inscriptions externes concernant l'histoire de la Dacie</i> , I-II, Bucarest, 1996, 2000
<i>IGLN</i>	= <i>Inscriptions grecques et latines de Novae</i> , Bordeaux
<i>IGLR</i>	= <i>Inscripțiile grecești și latine din secolele IV-XIII descoperite în România</i> , București, 1976
<i>IILPecs</i>	= <i>Instrumenta Inscripta Latina. Das römische Leben im Spiegel der Kleininschriften</i> , Pecs, 1991
<i>ILAlg</i>	= <i>Inscriptions latines d'Algérie</i> , Paris
<i>ILB</i>	= <i>Inscriptiones Latinae in Bulgaria repertae. Inscriptiones inter Oescum et Iatrum repertae</i> , Sofia, 1989
<i>ILD</i>	= <i>Inscripții latine din Dacia</i> , București
<i>ILN</i>	= <i>Inscriptiones latines de Novae</i> , Poznan
<i>ILLPRON</i>	= <i>Inscriptionum Lapidarium Latinarum Provinciae Norici usque ad annum MCMLXXXIV repertarum indices</i> , Berlin, 1986
<i>ILS</i>	= <i>Inscriptiones Latinae Selectae</i> , 1892
<i>IMS</i>	= <i>Inscriptiones Moesiae Superioris</i> , Belgrad
<i>IN</i>	= „Ioan Neculce”. Buletinul Muzeului Municipal Iași
<i>ISM</i>	= <i>Inscripțiile din Scythia Minor grecești și latine</i> , București, vol. I-III, 1983-1999
<i>JGO</i>	= <i>Jahrbücher für Geschichte Osteuropas</i>
<i>JL</i>	= Junimea literară
<i>JRS</i>	= The Journal of Roman studies, London
<i>LR</i>	= Limba română
<i>Lupa</i>	= <i>Ubi Erat Lupa</i> (http://lupa.at/)
<i>MA</i>	= Memoria Antiquitatis, Piatra Neamț

<i>MCA</i>	= Materiale și cercetări arheologice
<i>MEF</i>	= <i>Moldova în epoca feudalismului</i> , vol. I-XII, 1961-2012, Chișinău
<i>MEFRA</i>	= <i>Mélanges de l'École française de Rome: Antiquité</i> , Roma
<i>MGH</i>	= <i>Monumenta Germaniae Historica inde ab anno Christi quingentesimo usque ad annum millesimum et quingentesimum auspiciis societatis aperiendis fontibus rerum Germanicarum medii aevi</i> , Berlin 1877-
<i>MI</i>	= Magazin istoric, București
<i>MIM</i>	= Materiale de istorie și muzeografie
<i>MM</i>	= Mitropolia Moldovei
<i>MMS</i>	= Mitropolia Moldovei și Sucevei
<i>MN</i>	= Muzeul Național, București
<i>MO</i>	= Mitropolia Olteniei
<i>MOF</i>	= Monitorul Oficial al României
<i>Navarro</i>	= M. Navarro Caballero, <i>Perfectissima femina. Femmes de l'élite dans l'Hispanie romaine</i> , Bordeaux, 2017.
<i>NBA</i>	= <i>Nuova Biblioteca Agostiniana</i> , Roma, Institutum Patristicum Augustinianum
<i>NDPAC</i>	= <i>Nuovo Dizionario Patristico e di Antichità Cristiane</i> , I, A-E, 2e edizione, Marietti, 2006; III, P-Z, 2e edizione, Marietti, 2008
<i>NEH</i>	= Nouvelles études d'histoire
<i>OI</i>	= Opțiuni istoriografice, Iași
<i>OPEL</i>	= <i>Onomasticon provinciarum Europae latinarum</i> , vol. I-IV, Budapesta-Viena, 1994-2002
<i>PG</i>	= <i>Patrologiae cursus completus, Series Graeca</i> , ed. J.-P. Migne, Paris, 1886-1912
<i>PIR</i>	= <i>Prosopographia Imperii Romani. Saec. I.II.III</i> , editio altera, Berlin.
<i>PLRE</i>	= <i>Prosopography of the Later Roman Empire</i> , 3 vol., eds. A. H. M. Jones, J. R. Martindale, and J. Morris, Cambridge, 1971-1992
<i>RA</i>	= Revista arhivelor
<i>RBAR</i>	= Revista Bibliotecii Academiei Române, București
<i>RC</i>	= Revista catolică
<i>RdI</i>	= Revista de istorie
<i>REByz</i>	= Revue des Études Byzantines
<i>RER</i>	= Revue des études roumaines
<i>RESEE</i>	= Revue des études Sud-Est européennes
<i>RGI</i>	= Revista Generală a Învățământului
<i>RHP</i>	= <i>Die römischen Hilfstruppen in Pannonien während der Prinzipatszeit. I: Die Inschriften</i> , Viena
<i>RHSEE</i>	= Revue historique de Sud-Est européen
<i>RI</i>	= Revista istorică (ambele serii)
<i>RIAF</i>	= Revista pentru istorie, arheologie și filologie
<i>RIB</i>	= <i>Roman Inscriptions of Britain</i> , Londra
<i>RIM</i>	= Revista de Istorie a Moldovei, Chișinău
<i>RIR</i>	= Revista istorică română, București
<i>RIS</i>	= Revista de istorie socială, Iași
<i>RITL</i>	= Revista de istorie și teorie literară
<i>RIU</i>	= <i>Die römischen Inschriften Ungarns</i> , Budapesta
<i>RJMH</i>	= The Romanian Journal of Modern History, Iași
<i>RM</i>	= Revista muzeelor
<i>RMD</i>	= <i>Roman Military Diplomas</i> , Londra
<i>RMM</i>	= <i>Römische Militärdiplome und Entlassungsurkunden in der Sammlung des Römisch-Germanischen Zentralmuseums</i> , Mainz
<i>RMM-MIA</i>	= Revista muzeelor și monumentelor, seria Monumente istorice și de artă
<i>RMR</i>	= Revista Medicală Română
<i>RRH</i>	= Revue roumaine d'histoire

<i>RRHA</i>	= Revue roumaine de l'histoire de l'art
<i>RRHA-BA</i>	= Revue Roumaine d'Histoire de l'Art. Série Beaux Arts
<i>RSIAB</i>	= Revista Societății istorice și arheologice bisericești, Chișinău
<i>Rsl</i>	= Romanoslavica
<i>SAHIR</i>	= Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae, București
<i>SAI</i>	= Studii și Articole de Istorie
<i>SANIC</i>	= Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale
<i>SCB</i>	= Studii și cercetări de bibliologie
<i>SCh</i>	= <i>Sources Chrétiennes</i> , Paris
<i>SCIA</i>	= Studii și cercetări de istoria artei
<i>SCIM</i>	= Studii și cercetări de istorie medie
<i>SCIV/SCIVA</i>	= Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie)
<i>SCN</i>	= Studii și Cercetări Numismatice, București
<i>SCȘI</i>	= Studii și cercetări științifice, Istorie
<i>SEER</i>	= The Slavonic and East European Review
<i>SHA</i>	= <i>Scriptores Historiae Augustae</i>
<i>SJAN</i>	= Serviciul Județean al Arhivelor Naționale
<i>SMIC</i>	= Studii și materiale de istorie contemporană, București
<i>SMIM</i>	= Studii și materiale de istorie medie, București
<i>SMIMod</i>	= Studii și materiale de istorie modernă, București
<i>SOF</i>	= Südost-Forschungen, München
<i>ST</i>	= Studii Teologice, București
<i>StAntArh</i>	= <i>Studia Antiqua et Archaeologica</i> , Iași
<i>T&MBYZ</i>	= <i>Travaux et Mémoires du Centre de recherches d'histoire et de civilisation byzantines</i>
<i>ThD</i>	= Thraco-Dacica, București
<i>TR</i>	= Transylvanian Review, Cluj-Napoca
<i>TV</i>	= Teologie și viața, Iași
<i>ZPE</i>	= Zeitschrift für Papyralogie und Epigraphik
<i>ZSL</i>	= Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde